

Murene – jagten på lyset

- *Murene* udgivet i novellesamlingen *Dybhavsfisk*, 1918

Billede af boligforholdene for arbejderklassen ved overgangen til 1900-tallet, Arbejdermuseet

Industrialisering og afmagt

Martin Andersen Nexø er en vigtig stemme i perioden det folkelige gennembrud, hvor forholdene på landet fremstilles af forfattere, der selv var en del af folket. Men Nexø fremstiller også forholdene i den voksende by for arbejderne og underklassen. Industrialiseringens begyndelsen i slutningen af 1800-tallet i Danmark skabte en bevægelse for arbejderne fra landet til byen efter arbejde i industrien, og de blev ofre for byens udvidelse og blev indkvarteret i usle beboelsesejendomme med mange små lejligheder i udkanten af den voksende by. Arbejderne fik en ussel løn og arbejdede afmægtigt under barske vilkår. De blev udnyttet af nyrige og magtbegærlige arbejdsgivere.

Hos Martin Andersen Nexø er lyset et genkommende symbol. Han udgav bogen *Mod lyset* og *Soldage* og ofte møder man i litteraturhistoriebøger sætningen *vandringen mod lyset*, når Nexøs hovedværk *Pelle*

Erobreren omtales. Her er Pelle den første store arbejderhelt i litteraturen, en lykkeridder, der ser optimistisk på arbejderkampen med nye ideer om menneskets frigørelse gennem en kollektiv og solidarisk kamp for retfærdighed. Oprøret og blikket på fremtiden fremstilles anderledes i novellen *Murene*, hvor en fattig, selvstændig skomager langsomt lukkes ude fra det naturlige dagslys og til sidst smides ud af sin egen bolig for at gøre plads til en mægtig købmands ghettolignende boligkompleks, og hvordan han laver sin egen lille opstand og handling. I dette forløb vil vi derfor se på Martin Andersen Nexøs fremstilling af proletarens kamp for et værdigt liv og industrialiseringens konsekvenser for de laveste i samfundet, men også individets stille revolution.

Introduktion

Novellen *Murene* omhandler en skomager, der frem for at blive ansat på en fabrik eller selv at lave en virksomhed med ansatte, vælger at være selvstændig og bosætte sig på grænsen mellem byen og landet. Han er lykkelig for sin frihed og frie udsigt over landet og lyset, men indretter sig også efterhånden som byudviklingen fratager ham denne udsigt. En tidligere småhandlende, en hørkræmmer, bygger kvarteret op omkring skomageren og kaldes med tiden grosserer. Da denne op siger skomagerens bolig, vælger skomageren at begå selvtægt og ender i psykiatrisk forvaring.

Øvelser til *Murene*

1. Hvorfor vælger Blank at være selvstændig?
2. Hvordan beskriver Blank sin udsigt? Hvad sætter han pris på?
3. Hvordan forholder Blank sig til bygningen af brandmuren?
4. Beskriv grosserereren. Først er han hørkræmmer, og siden bliver han grosserer.
5. Beskriv fortælleren. Hvordan skal man fx forstå en sætning som ”Men af alle dem omkring sig havde han ondt. »De er muret inde«, sagde han ved sig selv og rystede bedrøvet paa Hovedet, »Solen kan jo aldrig komme til at skinne paa dem.« Det faldt ham aldrig ind, at han selv var i samme Forfatning”.
6. Hvad bruger Blank spejlstumpen til? Og hvorfor har han ikke brug for den, da herskabsmuren bygges?
7. Hvad skal murene ses som et symbol på?
8. Hvad er det for en hemmelighed, som Blank kender til i citatet ” De andre troede det var Murene, og gav ondt af sig over dem. Men Blank kendte Hemmeligheden, han alene! Derfor smilede han saa ejendommeligt”?
9. Find steder i teksten, der viser henimod en kapitalismekritik.
10. Ender novellen lykkeligt eller ulykkeligt?
11. *Murene* blev i 1938 også udgivet i samlingen *Mod lyset. En håndfuld eventyr og lignelser*. Hvorledes kan novellen læses som et eventyr med Blank som eventyrhelt?
12. Martin Andersen Nexø var del af det folkelige gennembrud i Danmark, der kendetegnes ved at være værker skrevet om de fattige arbejderes forhold skrevet af forfattere, der selv var vokset op i land- eller arbejderforhold. Perspektiver uddraget af *Murene* til andre tekster fra denne periode.
13. *Murene* kan også læses eksistentielistisk. Beskriv Blanks valg og konsekvenser af valgene.

Introduktion til skriveøvelse

Murene foreligger i en tidligere version allerede i 1908 med titlen *Skomager Blank*. I den tidlige version fremstilles Blank som en særling, mens han i *Murene* nærmere ses som en meningsdanner, der ender med til at formulere en samfundskritik af urbaniseringen og undertrykkelsen. Novellen bliver en fremstilling af de forhold, der præger Blanks udvikling fra passiv, selvstændig skomager og eneboer til aktiv, revolutionær ideolog.

Skriveøvelse – gal eller genial?

På anstalten sidder Blank med sine revolutionære tanker. Han har ikke fortrudt sin gerning og er med sin udmelding om, hvorvidt ”de tror, han skal tappe Grossereren endnu engang” tydeligvis parat til at angribe undertrykkeren igen om nødvendigt. Spørgsmålet er, om Blank er gal eller genial. Mener han at have angrebet murene, der til sidst lukkede ham ude fra alt sollys og fordrev ham fra sin bolig, eller mener han at have fået ram på udbytteren, der trykker de svage ned, så de ikke kan få vejret? Skriv Blanks dagbog, mens han er indespærret. Vælg enten den gale mands vinkel eller den geniale oprører.

Murene

Fra *Dybbøvsfiske*, 1918

Han kunde godt ha'e sat sig ned i den egentlige By og haft Værksted med Svende og Dreng, og en lille Butik med Fabriksfodtøj – der var ikke noget i Vejen for det. Han var dygtig nok, og nogle Hundrede til at sætte Historien i Gang for lod sig vel skaffe. I værste Fald etablerede Fabrikanten én, imod at man solgte sig til ham med Hud og Haar.

Men Blank holdt ikke af at sælge sig til nogen eller noget. Han elskede Friheden, og derfor slog han sig ned i Byens Udkant, i et af disse Huse med to Etager og Taglejlighed, der gør Overgangen fra Markerne til Storstaden læmpeligere¹.

Fra sin høje Kælder havde han det hele for Øje mens han arbejdede: Først nogle trøstesløse Lerknolde, saa Pil² der dryppede i Taagen og gav Ly for pjuskede Fugle, og længere ude Marken hvor der groede rigtigt Korn. Længere ude endnu, vidste han, var der prægtige Skove med Søer og med Blomster i Skovbunden. Men Blank var ingen Sværmer³, og dette var jo det egentlige – Landet.

»Herregud, er det det hele,« sagde Kammeraterne, naar han fik dem med hjem for at se, hvor storartet han boede. Saa blev han mut⁴. Forsvare sin Herlighed kunde han ikke, det var jo ikke gennem Forstanden men gennem Hjærtet og Aandedrættet han fik sin Glæde. Men han undgik de Mennesker en anden Gang og beholdt sit for sig selv; gik de kun ud paa at tage det bedste fra ham, saa kunde han undvære dem.

Det føjed sig efterhaanden saaledes, at han ingen omgikkes mere. Der var dukket Mistro op i ham, og den holdt han fast ved – som Værn om sit Eje. Naar Folk kom med Arbejde og gav sig til at tale om saa frit han boede, svarede han ikke paa det men holdt sig til Sagen – og saa til at faa dem paa Døren hurtigst muligt. Han havde intet at tale med Mennesker om ud over det rent faglige; enhver almindelig Samtale vilde jo før eller senere dreje over paa det, der var hans Hemmelighed. Det satte sig som flyttende Uro i hans Blik, naar han stod over for andre; og han indrettede – lidt paafaldende – Værkstedet saaledes, at det var umuligt for nogen at komme til Vinduet.

¹ Læmpeligere: blidere

² Pil: piletræ

³ Sværmer: en drømmer

⁴ Mut: ked af det

Saa snart han var alene, faldt der dyb Fred over ham; ensom følte han sig aldrig. Bevidstheden om at have erhvervet sig det egentlige fyldte ham helt; der var, hvad der skulde være. Han spekulerede ikke, men Sindet tog forunderlig brogede Indtryk af Skyhimlen, hvor Verdensrummet trak forbi i uendelig Afveksling. Og Solen selv tog om det hele som Guds overmægtige Hjærte.

Den meste Tid af Aaret stod hans Vinduer aabne, og naar Solen skinned, gik hans Fløjten som Flimmer ud over den sprukne Lerskorpe. Han kunde fløjte som en halvgal, en beruset, skrue sig op til øredøvende Jubel som en Stuefugl der er hængt ud i Solskinnet paa Muren.

En Høst begyndte de at grave Grunden ud lige uden for hans Vinduer. Blank kiggede nysgærrigt paa dem fra sit Bo; han havde valgt som en Fugl, og der var noget fugleagtigt i den Maade, han strakte Hals og kiggede ud paa Arbejdet. Nogen Uro følte han ikke; dette var noget, der foregik i Landskabet, nye Sider det vendte udad – altsammen til Glæde for ham.

Om Vinteren havde han den Svir at se Kvarterets Unger tumle sig i den frosne Udgravning, og ved Foraarstid kom der Haandværkere og gav sig til at bygge. Helt morsomt var det at se paa, for her sad Blank alene om sit fra først til sidst; det Arbejde han havde for, skulde ingen anden komme og prøve paa at stikke Fingrene i! Og derude kravled de som i en Myretue. At de kunde faa et Hele ud af saa mange Hænders Arbejde – det undrede ham mest af alt.

Men derude voksede Arbejdet fra Dag til Dag og vendte en nøgen Brandmur mod ham tre-fire Alen⁵ henne. Landet spærredes ude; en Dag forsvandt den sidste Piletop, og han maatte undres paa, hvor meget af Himlen de vel lævned.

Der var ingen Klang i Brandmuren, og Blank holdt op med at synge; han fløjted af og til endnu – for at rense Luften! Men som Aarene gik, tog den ensformige graa Murflade Farver af Fugt og Skygge, store Fluor krøb hen over den og gjorde den levende, travle Bænkebidere og et og andet Tusendben. Saa snart han krøb ud af Sengen om Morgen, søgte hans Blik Muren; af Skjoldernes Karakter og Tone kunde han afgøre, hvordan Dagen var. Nogle Skridt til venstre var der en anden lige saa høj Mur med tre galvaniserede Skarnkasser⁶ ved, og naar han krøb halv ud af Vinduet og lagde sig paa Ryggen, kunde han se lige op i Himlen.

Det kunde ikke saa godt gøres ret ofte, men det var heller ikke nødvendigt. Langt henne til højre lævned⁷ Murene en smal Spalte, der rummede alt. Himlen øverst oppe, saa nogle Lindegrene der kom stikkende frem bag Murmasserne, et snurrigt⁸ lille Udsnit af Landskab sat paa Højkant, og endelig en kort Stump Vej med dens ustanselige Færsel – tværs over Spaltens Bund. Han kunde ikke se det fra sin Stol; men ved at stille en Stump Spejl i Vinduskarmen havde han det hele.

Blank indrettede sig helt hyggeligt med sin Stump af Guds fri Natur i Spejlet. Han behøvede blot at lette Ansigtet fra Arbejdet for at faa Del i det alt: Sol og Regnvejr og Agre⁹; og da nogle Aar var gaaet glæmte han helt, at der nogensinde havde været andet end den graa skjoldede Brandmur foran ham.

⁵ Alen: måleenhed – en alen er to fod

⁶ Skarnkasser: skraldespande

⁷ Lævned: levnede, lade blive tilbage

⁸ Snurrigt: afviger fra det normale på en sjov måde

⁹ Agre: marker

Dengang han i sin Tid flytted herud, boed der en fattig Hørkræmmer¹⁰ henne paa Vejhjørnet. Det var ham, der byggede og slog Kvarteret op; nu var han tyk og velnæret og kaldtes Grosserer¹¹. Skomager Blank gjorde ikke noget Forsøg paa at trænge ind i Udviklingens Enkeltheder; han begreb blot at det var Grossererens der spærred, og satte det rigtigt i Forbindelse med Mandens Tykkelse.

Han tog det akkurat som det laa for. Grossererens var en rigtig god Mand, skikkelig¹² som Vært og venlig mod Smaafolk; om Søndagen laa han paa alle fire paa Gulvtæppet og legede med sine Børn. Han havde blot den Fejl, at han bulnede ud og fyldte for meget, saa han tog Udsigten bort.

Netop saaledes formede det sig for Skomager Blank, som et haandgribeligt Fænomen der var saa lige til som noget. Naar han saa sin Vært, lagde han altid Mærke til Tykkelsen og fastslog uroligt for sig selv, at Manden blev ved at lægge sig ud. Han følte det som en overhængende Fare for selve Aandedrættet; det var som vilde man klemme Vejret af ham.

En Vaar endelig skete det skæbnesvangre. Grossererens kunde ikke rummes inden for det gamle længer, der groede en høj Herskabsmur op for Udkigget. Den sidste Rest af Jorden forsvandt, i Blanks Spejlstump stod nu fem Køkkenvinduer i en Søjle over hinanden. Men Bygningen havde den Egenskab, at dens Bagside fanged Formiddagssolen og gav den igen i Spejlstumpen; og fem Pige-kammervinduer kunde han ane, naar et af Vinduerne smækked saa langt tilbage, at det kom fri af Brandmuren. Saa kom ogsaa en nøgen buttet Arm frem og fanged Vinduet ind, kom og gik i et Glimt og kunde til Nød forveksles med en Solstraale.

Men alt i alt betød det ikke noget. Spejlstumpen faldt omkuld en Dag og fik Lov at blive liggende, Blank havde ikke Brug for den mere. Han havde gennemskuet Sammenhængen med de spærrende Mure; nu holdt han Øjnene hos sig selv og øved sig i at se tværs igennem det hele.

Han vidste mere nu end før, kom ogsaa nemmere til sin Viden. Naar Myggesværmen stod og bølged over de tre Skarnkasser som tre graa Skyggedansere, vidste han at det var stille Grødeluft¹³. Han havde ligget sig Værk¹⁴ til op ad den fugtige Mur og kendte tydelig paa sig, naar Gigtens gode Ven Nordenvinden var ude og valse¹⁵. Og naar det begyndte at lugte slemt af Skarnkasserne, stundede Sommeren til – Lugten blev helt kærkommen for det Solskin den kaldte til Live i ham. Han fik flere og flere Kendemærker, saa mange tilsidst at det blev Sommer i ham altid; han havde tyet til Fantasien og kunde fremtrylle Solen naar han vilde.

Blank fløjtede aldrig nu – han trængte ikke til det. Stilheden havde faaet Betydning for ham, og han sad tavs over Arbejdet, med et tomt, lyttende Udtryk. Af Tomheden for hans Blik groede der ny Verdener frem, saa han intet savned. Hans Syn tog underlig kejtet¹⁶ paa udvortes¹⁷ Ting, den øde Mur havde svækket det; Folk der saa ham i Øjnene, troede han var gal og undgik ham. Men han saa fortræffeligt indad og fandt alt i sig selv.

¹⁰ Hørkræmmer: en købmand, der sælger forskellige varer, såsom hør, hamp, salt, sild med mere.

¹¹ Grosserer: købmand

¹² Skikkelig: fremsommelig og medgørlig

¹³ Grødeluft: forårsvejr i luften med lidt regn, der giver planter og andre afgrøder gode vækstbetingelser

¹⁴ Ligge sig værkt: have ondt i kroppen

¹⁵ Valse: gå på en let, udfordrende eller sorgløs måde som om man danser vals

¹⁶ Kejtet: genert, forlegent

¹⁷ Udvortes: ydre ting

Han havde efterhaanden sat adskilligt overstyr, af det der holder andre oppe. For sig selv krævede han ingenting, og syntes alligevel han var en holden¹⁸ Mand. Men af alle dem omkring sig havde han ondt. »De er muret inde«, sagde han ved sig selv og rystede bedrøvet paa Hovedet, »Solen kan jo aldrig komme til at skinne paa dem.« Det faldt ham aldrig ind, at han selv var i samme Forfatning. Han havde skudt det hele af sig – Ønsker og Fornødenheder – og sad tilbage med en enkel varmende Følelse som sin Part, Deltagelsen med alle dem der led under Skyggen af de tunge graa Mure. Han alene saa, hvorfra Ondet stammede – derfor kaldte de ham gal, han vidste det godt. De andre troede det var Murene, og gav ondt af sig over dem. Men Blank kendte Hemmeligheden, han alene! Derfor smilede han saa ejendommeligt.

Naar det var stærkt oppe i ham, lod han Arbejdet hvile og sad og fingrede med Strygestaalet¹⁹. Der klæbede gammel Overtro ved det, det havde hjulpet og værnet saa mangen af hans Forgængere i Faget; Spidsen af Strygestaalet rigtig vendt holdt det Onde borte og Lykken til Huse. Blank selv troede ikke paa den Slags; han fik Strygestaalet mellem Fingrene saa at sige, og vidste ikke hvad han skulde gøre med det, det var en Handling uden Mening. I sin Nød gav han sig til at file det spidst; det blev efterhaanden den eneste Beskæftigelse, der vilde give ham Ro i Sindet. Han følte det selv som ørkesløst²⁰ Tidsspilde, og slog vredt til Staalet naar Manien²¹ kom over ham; alligevel kunde han ikke lade være.

En Dag kom der Opsigelse til Blank og de andre Beboere af den gamle Overdrevsbygning²². Den var nu helt omringet af Kaserne²³ og skulde rives ned for at gøre Plads for en moderne Ejendom.

Blank havde underlig nok aldrig tænkt sig denne Mulighed. Om han var vaagnet en Morgen og havde opdaget, at de spærrende Mure var sunket i Jorden igen, vilde det slet ikke have undret ham; han vilde have taget det som et simpelt Udslag af Ret og Billighed. Men at Rønnen²⁴ her skulde ryddes af Vejen for at give Plads for en Kaserne, kunde han ikke faa i sit Hoved. Det var som at sprænge selve Verden bort for at faa Plads for endnu mere Paahit²⁵; det var at stille alle Begreber paa Hovedet.

Men Blank saa nok, hvad der laa bagved. Nu var Grossereren blevet saa oppustet, at han ikke kunde nøjes med at spærre Folk inde – de maatte ryddes af Vejen for at skaffe Plads til ham.

Han tog sit pæne Tøj paa, stak det spidse Strygestaal ind under Trøjen og gik over og ringede paa hos Grossereren. Der var kommet en underlig Uro i hans Blik den senere Tid, som gjorde Folk bange for ham.

»Det er den gale Skomager«, hørte han Pigen sige inde i Stuen.

Saa kom Grossereren selv farende ud og stirrede forundret paa ham.

»Det var bare de Opsigelser«, stammede Blank og traadte indenfor.

¹⁸ Holden: økonomisk sikret

¹⁹ Strygestaalet: en stålstrang, man bruger til at slibe knive med

²⁰ Ørkesløst: nytteløst

²¹ Manien: overdreven lyst

²² Overdrevsbygning: bygning, opført på et overdrev, dvs. på et uopdyrket engareal i udkanten af en landsby

²³ Kaserne: beboelsesejendom med mange små lejligheder

²⁴ Rønnen: faldefærdigt hus

²⁵ Paahit: at finde på noget

»Ja, hvad Fanden er der med dem? Mener De maaske, de ikke er lovformelige?«

»Jo, men – du er blevet for oppustet – du bulner ud, du – og de andre faar ikke Vejret. Og nu stikker jeg Hul paa dig, – saa Vejret kan slippe ud –«, sagde Blank stødvis og satte ham Strygestaalet i Maven.

Skomageren kom i Fængsel, men hans Tankegang var for underlig til, at man med noget Udbytte kunde beholde ham dér. Dette med at forveksle en Brandmur med en tyk Grosserer var for sindsvagt²⁶ til, at man i Længden kunde behandle ham som et tænkende Væsen og gøre ham delagtig i Samfundets normale Goder. Han blev hurtig overført til en Sindssygeanstalt.

Der sidder han i Øjeblikket, og tror han har sprængt Murene med sit Strygestaal. Dybet har aabenbaret sig for ham; han ser den store Sammenhæng og hænger sig ikke i ligegyldige Smaating. Derfor beholder de ham stadig paa Anstalten.

Stundom²⁷ har han sine lyse Øjeblikke, hvor han øser sine Tanker af det store Fælleskar. Saa bliver der Tale om, hvorvidt han skal overgives til Samfundet igen. Men til alt Held spørger han pludselig, om Solen nu kan skinne ned paa den gamle Rønne, eller de tror, han skal tappe Grosserereren endnu engang.

²⁶ Sindsvagt: tåbeligt, absurd

²⁷ Stundom: sommertider